

روایتی از نصب سطل زباله در معابر عمومی و

جمع‌آوری پسماندهای خانگی در مشهد یک قرن پیش

تاریخ تمیز شهر

سیده‌نعمه زینبی اسطل‌های زباله نصب‌شده گوشه خیابان که هربار دست‌های پر از زباله‌تان را در دهان بازشان خالی می‌کنید. به‌ظاهر بی‌اهمیت‌ترین بخش یک خیابان است به وقت تردد و نگاه کردن. حتی آهنگ کامیون حمل زباله که هر نیمه‌شب خیلی کوتاه از کوچه شنیده می‌شود. اما همین بی‌اهمیت‌ها. روزگاری بخش مهمی از تاریخ پشت‌سرگذاشته این شهر بوده‌اند اگر بدانید به‌دلیل ناآگاهی و خلأهای فرهنگی. نبود امکانات و افزایش جمعیت. مشهد به‌ویژه در گزارش‌های برجای‌مانده از اواسط حکومت قاجار. شهری کثیف است با نفسی تنگ‌آمده از بوهای نامطبوع که گلو۱ زندگی مردمش را انواع بیماری‌ها گرفته است و فشار می‌دهد. درواقع مشهد در دوره قاجار. مسئولی برای جمع‌آوری پسماندها و زباله‌های شهری نداشت. آن‌چنان که یک سفرنامه‌نویس اصفهانی در اواخر دوره قاجار نوشته است: «عمده سبب بروز امراض. کثافت هوایی است که از کثافات شهر ناشی شده است. رسم معمول این ولایت است که هرچه در هرخانه کثافت باشد. غیر از در خانه‌ها. مدفعی (محل دفع) ندارد.». این جمله نشان می‌دهد شهر کثیف و جمعیت زیاد در ادامه از مشهد. شهری با بیماری‌های فراوان می‌سازد که نیاز به یک تغییر بزرگ داشته است. تغییری که با تشکیل بلدیة در سال ۱۲۸۷ خورشیدی رقم می‌خورد و آن. جمع‌آوری و تنظیف (نظافت) شهر است. قصه‌ای که روایت آن. بیش از یک قرن زمان می‌برد. حکایت امروز ما در آخرین روز هفته محیط‌زیست. روایت روندی است که طی شده است تا زباله به شکل امروزی از میانه شهر و خانه‌هایش جمع‌آوری شود.

نخستین عوارض شهرداری در ۱۱۴ سال پیش

۱۷ اسفند ۱۲۸۸ خورشیدی. آقامیرزا هاشم‌خان که معاون بلدیة بوده است. جلسه‌ای برگزار و در آن از مخارج چراغ و تنظیف شهر صحبت می‌کند. درنهایت هم قرار می‌گذارند از هر خانه صدتومانی (منزلی که قیمتش صدتومان است) یک قران و از هر منزل هزارتومانی (منزلی که قیمتش هزارتومان است) یک تومان در سال مالیات بگیرند تا بودجه بلدیة برای نظافت شهر تأمین شود. دو سال بعد در تیر سال ۱۲۹۰ خورشیدی. اداره بلدیة گزارشی از نظافت شهر در جراید آن

نخستین سطل‌های زباله خانگی شهر در ۸۸ سال پیش

سال ۱۳۱۴ خورشیدی سال مهمی برای خدمات شهری در بلدیة مشهد است. در روزگار نبود ماشین‌های حمل زباله. دکتر عبدالقاسم‌شیخ. رئیس بلدیة. پانزده قاطر برای شهرداری می‌خرد و هشت رأس از اسب‌های نقلیه را می‌فروشد و به جای آن. شش اسب تازه‌نفس را به این مجموعه اضافه می‌کند. تا سال‌ها کار حمل‌ونقل زباله‌ها و خاگروبه‌های شهر به بیرون از آن برعهده‌گاری‌هایی بود که همین حیوانات آن را می‌کشیدند. در ۲۷ فروردین سال ۱۳۱۴ اتفاق خوب دیگری برای این شهر رقم می‌خورد. رئیس بلدیة آگهی دیگری به روزنامه بهار می‌دهد تا صد صندوق مخصوص زباله و پنجاه چرخ‌دستی برای حمل زباله بخرد. احتمالاً این نخستین سطل‌های زباله‌مشهد است که در شهر نصب می‌شود تا مردم. محل معلومی برای رها کردن زباله‌های خانگی خود داشته باشند و این یعنی عمر استقرار زباله‌دان‌ها در شهر. اکنون به ۸۸ سال می‌رسد. ۱۰ تیر همین سال هم بلدیة سه دستگاه گاری دیگر می‌خرد تا اوضاع بهداشتی شهر را بهبود ببخشد. البته همان‌طور که می‌دانید. در همه این سال‌ها جمعیت و مرزهای شهر رو به گسترش بوده است و کنترل نظافت آن برای شهری که زائران از قدیم‌الایام در آن تردد می‌کرده‌اند. به همین راحتی نبوده است. سال ۱۳۱۶ روزنامه «آفتاب شرق» از تعویض صندوق‌های رقت‌روپ می‌نویسد: «چون صندوق‌های مخصوص خاگروبه‌های منازل که اطراف اداره شهرداری در نقاط مختلف و کوچه‌های فرعی‌گذارده شده. شکسته بود و صورت نامطلوبی داشت. به امر شهردار صندوق‌های ظرفی برای این منظور تهیه شد که برای استفاده اهالی در اماکن گذارده می‌شود».

نخستین زباله‌دان‌های شهری در ۵۷ سال پیش

اندک‌اندک همچنان که توجه به بهداشت در نگاه مردم پررنگ‌تر می‌شود. افزایش جمعیت و صنعتی شدن شهر. زباله‌ها را به بخش جدایی‌ناپذیر زندگی شهری بدل می‌کند. همین موضوع هم شهرداری را وادار می‌کند سال ۴۳ هشت دستگاه لیلاند بخرد و شمار ماشین‌های زباله‌کشی شهر را به عدد ۲۰ برساند. ۱۷ اسفند ۱۳۴۵ است که زباله‌دان‌هایی در خیابان پهلوی (امام خمینی فعلی) نصب می‌شود تا عابران از ریختن زباله در خیابان و کنار نهر خودداری کنند. یک سال بعد روزنامه «خراسان» نگرانی مردم را از گرم شدن هوا. پیدا شدن سروکله حشرات و بیماری‌ها منعکس می‌کند. این دست اعتراض‌ها یک

شروع جمع‌آوری زباله از در منازل ۴۶ سال پیش

البته اینکه اوضاع بهداشتی شهر خوب پیش نمی‌رود. فقط تقصیر نهاد اجرایی شهر نیست. در بسیاری از اوقات این مردم هستند که توجهی به محل‌های تجمع زباله نمی‌کنند و آشغال‌های خود را در کوچه‌ها. خارج از ظروف زباله یا در جوی آب می‌ریزند و باعث آلودگی معبر. ناراحتی دیگر شهروندان و گسترش بیماری می‌شوند. سال ۵۴ که از راه می‌رسد. پنج دستگاه لیلاند سرویشیده خودکار مدل ۷۵ که هشت‌تن ظرفیت داشته. برای نظافت و بهداشت عمومی و پاک‌سازی محیط دراختیار نواحی شهرداری قرار می‌گیرد. این کامیون‌ها سه‌برابر کامیون‌های قبلی شهرداری ظرفیت داشته‌اند. با افزودن این ناوگان تازه‌نفس. روند رو به بهبود نظافت شهر ادامه می‌یابد. سال ۵۶ نیز چهل دستگاه اتومبیل سه‌چرخ

کمپرسی برای نظافت شهر خریداری می‌شود تا افزون‌بر جمع کردن پسماندها در مواقع ضروری. برف‌ها را نیز از کوچه‌های سفیدشهر خارج کنند. باافزوده‌شدن این ماشین‌های سه‌چرخ. رویکرد تازه‌ای در شهرداری درپیش گرفته می‌شود. به این صورت که در بعضی مناطق شهر. کیوسک‌های زباله جمع می‌شود و زباله‌منازل به‌وسیله رفتگرانی که با ماشین‌های سه‌چرخ مجهز شده‌اند. دفع می‌گردد. نباید انتظار داشت این فرهنگ خیلی زود درمیان مردم و رفتگران جاییفتد. برای نمونه. موضوع انتقاد شهروندان ششصدسنگاه یکی از اعتراض‌های ثبت‌شده در آن دوران است. آن‌ها در سال ۵۹ از ماندن زباله‌ها جلوی در منازلشان ابراز ناراحتی کرده‌اند. البته در این سال. اتفاق جالب دیگری هم می‌افتد و کارگران بخش موتوری شهرداری. مجبور می‌شوند در یک عملیات بیست‌وشش‌روزه و با صرف هزینه‌ای معادل ۲۵ هزار تومان. با استفاده از قطعات ماشین‌های اسقاطی و ازکارافتاده. یک دستگاه زباله‌کشی نه‌تنی بسازند.

توزیع نخستین پلاستیک زباله در میان مردم مشهد از طرف شهرداری / اواخر دهه ۴۰

نخستین ماشین‌های حمل زباله در ۶۶ سال پیش

سال ۳۶ نخستین بار است که پای چند دستگاه وانت و کامیون برای گردآوری پسماندهای شهر به مشهد باز می‌شود. البته این خریدها. پاسخ نیازهای روبه‌افزایش شهر را نمی‌دهد و انتقاد از وضع نظافت شهر باتوجه به گسترش خیابان‌های شهر و تعداد رفتگران آن ادامه دارد. رفتگرهایی که هم‌تعدادشان کم است و هم حقوقشان را به‌موقع دریافت نمی‌کنند تا دلگرم به کار باشند. اسفند سال ۴۰ مزایده‌ای در روزنامه «آفتاب شرق» به چاپ می‌رسد با این محتوا که: «جمع‌آوری و حمل زباله. خاگروبه و لای و لجن مجاری داخل شهر به مدت پنج سال با حداقل سالیانه مبلغ ۳۰۰ هزار ریال به اجاره داده می‌شود. طبق این آگهی. پیمانکار موظف است صندوق‌های زباله‌ای را که شهرداری در نقاط مختلف می‌گذارد. حفاظت و آن را طبق یک برنامه منظم تخلیه کند. البته با همه این اقدامات. شکایت‌های مردمی خبر از نارضایتی آن‌ها در بعضی مناطق می‌دهد. زیرا به‌گفته یکی از شهروندان در روزنامه «نور ایران». صندوق‌های زباله یا در سرگذرها قرار ندارند یا چندی‌ن روز می‌گذرد و کسی به فکر خالی کردن آن‌ها نیست.

پیدا شدن ردپای نخستین فایلون زباله. حدود ۴۵ سال پیش

تنها مردم نیستند که ناراضی هستند. رفتگران نیز از عملکرد مردم رضایتی ندارند و البته ردپای کیسه‌های زباله که دقیقاً معلوم نیست از چه تاریخی به زندگی شهری افزوده شد. از میان همین اخبار پیدا می‌شود. در بخش پیام‌های مردمی که یکی از جراید در سال ۵۹ به چاپ می‌رساند. از این موضوع خبر می‌رسد: «در بولوار تلویزیون. خانم‌های کارمند که صبح زود برای رفتن به محل کارشان ناچارند خانه را ترک کنند. از شب قبل کیسه‌های زباله را دم درب می‌گذارند و سگ‌ها در خیابان آن‌ها را می‌ریزند. رفتگر محله می‌گوید من این زباله‌ها را از خیابان جمع نمی‌کنم. چون مردم باید هروقت زنگ خانه را زدم. زباله‌ها را بیاورند». در یکی دیگر از اخبار سال ۵۹. مردم از برداشتن مخزن بزرگ جمع‌آوری زباله در خیابان فلسطین شکایت می‌کنند. مسئله‌ای که باعث پراکندگی زباله‌ها در این خیابان می‌شود. از مجموع این خبرها معلوم می‌شود که انگار شهرداری. رویکرد ثابتی در همه محله‌ها برای جمع‌آوری زباله‌ها از در منازل ندارد و در بعضی محلات. رفتگر زباله‌ها را از در منازل برمی‌دارد و در بعضی محلات. مردم خودشان باید زباله‌ها را در صندوق‌های مخصوص بیندازند.

افزایش آمار تولید ۲ هزار تن زباله روزانه در سال ۱۴۰۱

اخبار سال ۶۳ حکایت از جمع‌آوری زباله‌ها هفته‌ای یک‌بار از در منازل دارد. تا حدود سال ۶۵ هنوز گاری‌های حمل زباله جایگاه خودشان را در نظافت شهر مشهد حفظ کرده‌اند و نگرانی مردم از مسئله انباشت زباله‌ها در محلات مختلف هنوز ادامه دارد. در سال ۶۵ مردم بارها درباره تجمع زباله‌ها به جراید پیام می‌دهند که نشان می‌دهد این رشته سر دراز دارد. آمار سال ۶۸ می‌گوید که در این سال ۳ هزار نیروی خدمات‌شهری در مشهد حضور دارند که با ۱۱۵ ماشین حمل زباله. محدوده ۲۰۴ کیلومتری این شهر را پوشش می‌دهند. در این سال. روزانه ۱۴۰۰ تن زباله در شهر تولید می‌شود. جمع‌آوری ۵۰۳ هزار تن زباله در سال ۶۸ هزینه‌ای معادل ۲ میلیارد و ۹۲۵ میلیون ریال برگرده شهر می‌گذارد. آمار ۱۱۳ هزار تنی خروج زباله از شهر در سه ماه ابتدایی سال ۷۰. نشان از افزایش میزان آن دارد. اگر بخواهیم به این بررسی ادامه بدهیم. این روند ادامه می‌یابد و به آمار تولید ۲ هزار تن در روز در سال ۱۴۰۱ می‌رسد. با وجود این میزان زباله. اکنون زباله معضل اصلی شهروندان مشهدی نیست و نظافت عمومی شهر حال خوبی دارد.

نصب نخستین سطل‌های زباله عمومی در اواخر دهه ۴۰ / باز ملت

منبع: کتاب اخبار خراسان در مطبوعات دوره قاجار و پهلوی به کوشش سیدقطبی و اخبار دیگر جراید مشهد در دوره پهلوی دوم و پس از انقلاب اسلامی

منبع تصاویر: کتابخانه ملی ایران

